Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.14, april 2019

Indledningen er redigeret af Vibeke A. Pedersen og Klaus Nielsen
Tilsyn ved dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

"Det Danske Samfund"

ved Kirsten Vad

Indhold

1 Anledning og baggrund
2 Indhold
2.1 Udkast til et historisk selskab
2.2 Oplæg i Danske Samfund
3 Danske Samfund
4 Anvendt litteratur

1 Anledning og baggrund

Foredragsforeningen Danske Samfund blev stiftet i foråret 1839. Grundtvig var en del af foreningen fra begyndelsen, og i artiklen "Det Danske Samfund", som tidsskriftet *Brage og Idun* bragte i juli 1839, beretter han om dens tilblivelse.

I februar 1839 havde Grundtvig deltaget i møder ved Christian Molbechs nyoprettede forening, Den danske historiske Forening, men han var ikke tilfreds med Molbechs program, som han anså udelukkende at være for den københavnske elite. Grundtvig ønskede en folkelig forening, som ikke skulle være domineret af forelæsninger, men derimod af levende samtaler om udvalgte emner. I februar og marts beskæftigede han sig med ideen om oprettelsen af en historisk forening, der skulle fremme de mundtlige foredrag. Troen på den mundtlige formidling var navnlig blevet vakt, efter at han havde holdt sine samtidshistoriske *Mands Minde*-forelæsninger på Borchs Kollegium i perioden juni-november 1838. Her talte han om den europæiske historie, sådan som han selv havde oplevet den i det foregående halve århundrede. Disse foredrag var meget velbesøgte og medførte desuden, at Grundtvig oplevede en større anseelse i offentligheden end tidligere – særligt blandt akademikere og unge studenter (Lundgreen-Nielsen 1992b, s. 7).

Den 2. april 1839 blev Grundtvig kontaktet af flere yngre mænd, heriblandt Frederik Barfod, Frederik Hammerich, P.C. Kierkegaard og Orla Lehmann, som ønskede at oprette "et *levende folkeligt Selskab*" (Grundtvig 1839, s. 444; Lundgreen-Nielsen 1992b, s. 7). Grundtvig bad dem skaffe et lokale, så de kunne mødes og afprøve, om de skulle stifte et selskab sammen. Dette blev til Danske Samfund, som i første omgang afholdt et prøvemøde den 18. april 1839.

Gennem udkast til historiske foredrag, som Grundtvig skrev mellem februar og marts, og nogle af de oplæg, han holdt i Danske Samfund mellem den 18. april og 21. maj 1839, ville han introducere artiklens læsere for den nye foredragsforening.

2 Indhold

Grundtvig lod trykke seks foredrag eller oplæg i "Det Danske Samfund", hvorimellem mindre tekststykker med refleksioner over forløbet fandtes. De første to foredrag rummer udkast til den historiske forening, han havde overvejet at oprette, og de sidste fire er egentlige oplæg holdt i Danske Samfund.

2.1 Udkast til et historisk selskab

I det, som Grundtvig selv kalder udkast til foredragene "Om et historisk Selskab i levende Retning" (s. 416-430) og "Historiens Forhold til Livet" (s. 431-444), beklager han, at *videnskabelige* foreninger kun er for naturvidenskab og matematik, og historien kun "regnes til Boglig Konst" (s. 416). Historien har mistet sin videnskabelige ære og værdighed, og han ønsker at komme den til hjælp. Dette skal ske ved at oprette et historisk selskab i Norden, der skal virke "ved *virkelige* Forsög (Experimenter), *levende* Vexel-Virkning, *folkelig* Tale og Skrift, og det Sidste i ligesaa *smaa* Böger til daglig Brug, som *store* Værker til Samling, videnskabelig Brug og almindelig Beundring" (s. 420). I en tid, hvor "Enkeltmanden meer end nogensinde föler sig fristet til heller at giöre hvad han mægter alene, end læmpe sig efter Mange og dele Æren med dem", har han indset, at kampen for den historiske genoplivning og oplysning kun kan fremmes med "mange sammenslyngede Hænder og forenede Kræfter" (s. 424).

Det historiske selskab, han i disse udkast beskriver, skulle udbedre manglerne i den offentlige undervisning og videnskabelige dannelse (s. 430). Foreningen skulle blandt andet fremme det folkelige, som hverken fandtes i kirken, ved universitetet (eller andre uddannelsessteder) eller ved de videnskabelige selskaber (s. 442 f.). Grundtvig arbejdede i forvejen på at oprette en folkelig højskole, og for ham var stiftelsen af et historisk selskab en forudsætning for, at dannelsen af folkelige højskoler ville kunne lykkes (s. 425). Han konstaterer også, at det er lettere at stifte et historisk selskab end at oprette en skole, da det blot kræver et par beslægtede sjæle (s. 425).

Læs mere

> Grundtvig havde længe arbejdet for oprettelsen af en folkelig højskole. I 1832 beskrev han behovet for en ny type læreanstalt for folkelig dannelse i indledningen til *Nordens Mythologi* (Grundtvig 1832, s. 28),

> og i 1836 introducerede han begrebet om en folkelig højskole for første gang på tryk (Grundtvig 1836, s. 40).

De trykte udkast viser, hvorfor og hvordan en levende historisk forening ville kunne oprettes, men også "hvor bagvendt det er kun at tænke og skrive, hvor Man skulde tale og handle" (s. 416).

2.2 Oplæg i Danske Samfund

De fire oplæg fra Danske Samfund danner et billede af foreningens hovedemner og program. Grundtvigs første prøveoplæg beskriver hans tro på, "at hele *Folkelivets* Hemmelighed stikker i en *levende* Brug af *Modersmaalet* til Andet end Hverdags-Snak" (s. 450). Gennem "en levende Sammenvirkning" skal foreningen vække interessen for "det *Danske Folkeliv*, dets værdige Fortsættelse og hensigtsmæssige Benyttelse" (s. 447), og Grundtvig ønsker, at "det *levende Ord* paa *Modersmaalet* igien faaer Magt og Ære" (s. 452).

Læs mere

> Begreberne om modersmål og folkelighed indgik allerede i Grundtvigs tankeverden fra 1815, hvor han udviklede en national bevidsthed, som både udsprang fra Danmarks tab af Norge i 1814 og hans begyndende arbejde med *Rimkrøniken* fra 1815 (Bugge 1968, bind 1, s. 19). Ideerne om "modersmålets betydning som udtryk for et folks identitet" og om historisk erkendelse som den vigtigste del af al oplysning opstod også i denne tid (jf. Bugge 1983, s. 12). Grundtvig mente, at man kun gennem modersmålet kunne blive et oplyst og dannet menneske, og at det danske sprog, folkesproget, skulle afløse latin som dannelsessprog.

Oplægget fra den 23. april handler om, at danskerne har glemt deres egen folkelighed, da de har foretrukket det fremmede frem for det danske (s. 454). Folkeviserne, som er et bevis på, at der fra middelalderen fandtes en "egen Livskilde" hos danskerne, skal frem fra gemmerne, da man ved at tale og synge på gammelt dansk "skal mærke, vi er endnu i Grunden de Selvsamme, som for tusind og totusind Aar siden" (s. 455 og 457).

Holger Danske og hans genkomst ved Ingemanns digtkreds fra 1837 er temaet for oplægget den 30. april, og den 21. maj beskriver Grundtvig sit ønske om, at folket igen skal blive bekendt med de gamle nordiske guder.

Danskhed, folkelighed, modersmål, folkeviser, Holger Danske og de nordiske guder var således emnerne for de første møder i Danske Samfund. De i artiklen trykte oplæg havde også til formål at vise, hvordan Grundtvig forberedte sig skriftligt, men læseren måtte forstå, at ordene fik et "friere Sving" ved møderne (s. 444).

3 Danske Samfund

Danske Samfund blev officielt stiftet den 14. maj og havde fra begyndelsen omkring 80 medlemmer (Grundtvig 1839, s. 468). Medlemmerne, der udelukkende var mænd,

var ikke kun stifterne og venner af Grundtvig, men også håndværkersvende og andre fra det lavere borgerskab (Johansen 1955, s. 92). Foreningen mødtes hver tirsdag kl. 19 på forskellige steder i København, og deres første mødested var i Store Kongensgade. Grundtvig var formand for foreningen fra 1839-1843 og igen i 1848 (Lundgreen-Nielsen 1992b, s. 7). Der blev opkrævet kontingent af medlemmerne til dækning af husleje og andre faste udgifter, mens frivillige tilskud finansierede alt andet (Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 37). Fra 1846 opstod afdelinger af Danske Samfund uden for København – først i Næstved og derefter Nordlolland, Kerteminde, Nordslesvig, samt Vendsyssel og Christiania (Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 54).

Ifølge Grundtvig skulle Danske Samfund fungere som en "Nødhielp", indtil de folkelige højskoler ville blive oprettet (Fasc. 364.II.2.a, 2 r2, her citeret efter Bugge 1965, s. 318). Københavnsafdelingen eksisterede indtil engang i 1870'erne, og Grundtvigs aktivitet i foreningen kan spores frem til 1860. Antallet af højskoler, hvoraf den første blev oprettet i Rødding i 1844, blev øget efter 1864 og afløste efterhånden Danske Samfund – netop som Grundtvig havde forestillet sig det (Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 55).

Foreningens hovedformål var at fremme danskhed og folkelighed. I udkastet til et historisk selskab ønskede Grundtvig en forening, der kunne "drage al mulig Omsorg for at udbrede historisk *Folke-Sang* og levende *historiske Foredrag*" (s. 429). Dette blev opfyldt med Danske Samfund. *Kjøbenhavnsposten* berettede i juni 1839 om den ny forening, hvis hensigt var "ved ubundne Foredrag og Samtaler i de ugentlige Sammenkomster at vække og befordre Interessen for dansk Folkelighed" (1839, s. 595). Planen var, at foredragsholderen skulle give et kort oplæg, hvorefter en levende indbyrdes undervisning ville finde sted i form af samtale mellem medlemmerne. Grundtvig, som oftest gav oplæg, konstaterede dog i juni 1839, at formen ikke gavnede samtalen, hvilket skyldtes, at medlemmerne ikke var vant til at udveksle meningstilkendegivelser – og selv om samtalen stadig ikke var kommet i gang efter tre år, hvilket han filosoferede over i maj 1842, opgav han ikke håbet (jf. Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 38 f.).

Grundtvigs foredrag blev holdt i en "improviseret og fortrolig tone" (Johansen 1955, s. 92), og den 31. december 1839 berettede han om, hvordan han under sin spadseretur på volden fik inspiration til aftenens tale (Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 39). Selv om tonen var improviseret, var alle oplæg dog forberedte og nedskrevne, og ifølge Steen Johansen findes over hundrede utrykte taler holdt i Danske Samfund (Johansen 1955, s. 92; se også Johansen & Høirup 1948, s. 164, for Frederik Barfods beskrivelse af Grundtvigs nøje forberedte taler).

Under *Mands Minde*-forelæsningerne i 1838 var der opstået en tradition for, at forsamlingen brød ud i sang efter et endt foredrag. Fællessangen levede videre i Danske Samfund, hvilket bidrog til selskabets livlighed og medlemmernes fællesskabsfølelse (Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 40). Sangene var primært af nationalhistorisk karakter med tekster af Grundtvig, hvilket gav "de syngende et repetitionskursus i Grundtvigs yndlingsideer" (Lundgreen-Nielsen 1992a, s. 40). Flere af sangene blev samlet i hæfterne *Viser og Sange for Danske Samfund* (i alt fem hæfter, som udkom i 1840-1847).

Læs mere

Flemming Lundgreen-Nielsen har givet en detaljerig skildring af foreningen Danske Samfund i *Dansk Identitetshistorie*, bind 3, s. 31-79 (1992).

4 Anvendt litteratur

- Bugge, Knud Eyvin (1965) *Skolen for Livet. Studier over N.F.S. Grundtvigs pædagogiske tanker*. København.
- Bugge, Knud Eyvin udg. (1968) *Grundtvigs skoleverden i tekster og udkast*, bind 1-2. København.
- Bugge, Knud Eyvin (1983) "Indledning" i *N.F.S. Grundtvig. Statsmæssig Oplysning - et udkast om samfund og skole*, s. 9-22. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836) *Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839) "Det Danske Samfund" i *Brage og Idun, et nordisk Fjærdingsårsskrift*, udg. Frederik Barfod, bind 1, 2. hæfte, s. 414-473. København.
- Ingemann, B.S. (1837) *Holger Danske. Et Digt*. København.
- Johansen, Steen & Henning Høirup udg. (1948) *Grundtvigs Erindringer og Erindringer om Grundtvig. I Udvalg*. København.
- Johansen, Steen (1955) "Om dannelse. Tale af N. F. S Grundtvig i 'Danske Samfund' 4. maj 1841" i *Grundtvig-Studier* 1955, s. 86-93. København.
- *Kjøbenhavnsposten* (1839), nr. 148, 1. juni. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992a) "Grundtvig og danskhed" i *Dansk Identitetshistorie*, bind 3, s. 9-187. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992b) "Grundtvig om danskhed og modersmål i 1839. En tale 5. november 1839" i *Grundtvig-Studier* 1992, s. 7-19. København.
- *Viser og Sange for Danske Samfund* (1840-1842), hæfte 1-4. København.
- *Viser og Sange for Danske Samfund. Anden Samlings første Hefte* (1847). København.